

Fehér Ágota–Ács Marianna

**ÖNKÉPZŐKÖRÖK, MINT A TEHETSÉGGONDOZÁS TEREI
A DEBRECENI REFORMÁTUS KOLLÉGIUM GIMNÁZIUMÁNAK
1850–1950 KÖZÖTTI TÖRTÉNETÉBEN**

A Debreceni Református Kollégium szerepe évszázadokon keresztül kiemelkedő volt a diákjai képességeinek kibontakoztatásában, a minőségi képzés kiváló eredményességhez segítette tanulmányaikat. A tanórán kívüli, önképzőkori tevékenységek szinte egyidősek az intézménnyel, azonban az Entwurf és az államosítás közötti időszakban sajátos fejlődéstörténete is volt mindennek. Kutatásunk során az intézményben kibontakozó széleskörű önképzőkori tevékenységeket tekintjük át 1850 és 1950 közötti idősakra vonatkozóan, mivel a nyolcosztályos gimnázium bevezetése, valamint további tanügyi változások sokrétű kibontakozást is jelentettek mindebben. A diákok az érdeklődési területük mentén olyan közösségnek lehettek tagjai, amely egyszerre jelentett ismeretekben való gyarapodást, valamint értelmező-, feldolgozó- és problémamegoldó készségben megmutatkozó fejlődést, inspiráló, elmélyülésre és alkotásra lehetőséget biztosító légkört. Mindez természetesen az egyéni kibontakozásuk támogatásán túl a kollégiumi közösség összetartását is gazdagította, kitartásuk eredményeként pedig további felelősségteljes helyállásukat tette lehetővé. Összességében a tehetséggondozásnak kiváló példái mutatkoztak meg a 19–20. században, s a módszertani tanulságokon túl olyan további területeken is kifejtették hatásukat, mint a könyvtári állomány és gyűjtemények bővítései, versenyek és más szereplések, megmutatkozások lehetőségei, valamint a közösségépítés hitéleti és további segítő vonatkozásainak mélyülése. Kutatásunk elsődleges forrásai az érintett idősokban a gimnáziumi értesítőkből megjelent önképzőkori beszámolók, szabályzat, s illeszkedő feldolgozások, összefoglalások.

A kutatást a Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Karának *Hitéleti képzések és a tehetséggondozás fejlesztése* című pályázata támogatja.

Az önképzőkörök szerepe a tehetséggondozás folyamatában

„Az iskola ott hagyja abba a tanítást, nem is tehet másként, ami a fiatalt igazán érdekelné... De azért van az önképzőkör, hogy mindezen segítsen.” Németh László gondolata¹ az önképzőkörök szerepéről hűen megragadja a benne rejlő legfontosabb iránymutatót: a diákokban lévő érdeklődés fontosságát és értékét. A tanórák keretei eredendően szűkek a közvetlen tananyagátadás számára is, hiszen az egyre növekvő mennyiségű információk sora jóval több annál, mint amennyit meg lehet osztani az elrendelt tanórai időkeretben, miközben a diákok bizonyosan megfogalmazzák saját gondolataikat, kérdéseiket, amelyek pedig további felfedezési lehetőségeket nyújtanak számukra.

¹ GYŐRI L. János: *A gimnáziumi önképzőkör története*. In: GYŐRI L. János (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma (1850–2012). Iskolatörténeti tanulmányok*. Tiszántúli Református Egyházkerület, Debrecen, 2013, 529. (Továbbiakban: GYŐRI L., 2013.)

A pedagógusok hivatásának elengedhetetlen kísérője a diákok saját felfedezőútjának támogatása, belső megszólítódásuk erősítése, majd ahogyan elindulnak ezen az úton, s visszatérnek felfedezéseik és az újabb megfogalmazódó gondolataik megosztásával, akkor is fogadják őket. A megosztás élménye, a közössé tétel további új egyéni kérdésfeltevésekre és válaszok találására serkent, így az egyéni kutatómunkát támogatja, s a pedagógussal való kötődés is minőségileg változik általa.

Az önképzőköri közösség a közös érdeklődési terület által is erőforrást nyújt és az összetartás élményét erősíti a tagokban. Kevésbé érződik lelki távolság, sőt, mindenkinek helye van és lehet az érdeklődési területek összefonódása által is. Emellett a diákok saját maguk közül választhatnak elnököt, titkárt és más feladatkörök képviselőit, azzal elköteleződésük és egyben felelősségük is elmélyültebbé válik. Egyszerre válhatnak a kör tagjává, találhatják meg helyüket abban, s egyúttal szervezőmunka által a tevékenységek tudatos figyelemmel kísérése is megtapasztalható. Az elköteleződés mellett pedig a közösség ereje egyúttal eredményesebbé is tesz a feladat végrehajtásában.

Az önképzőkörökben megvalósuló elmélyülés egy-egy tartalmi szál, gondolkör irányában segíthet észrevenni abban akár olyan részleteket, új összefüggéseket is, amelyek korábban nem tűntek ki. A hosszabb elkötelezett foglalkozás az adott feladattal megsegíti ezáltal a kibontakozás új lehetőségeit, akár olyan készségeket tudatosít, amelyet korábban, egyedüli helyzetmegoldás esetén ki sem tűntek, vagy a korábbi kilépés a helyzetből hozzá sem segített a megfelelő mélység megtapasztalásához.

Mindezen érzelmi bevonódás és elmélyült feldolgozó, elemző munka mellett a csoport összetartó ereje lehetővé teszi akár nehéz élethelyzetekben is egymás megsegítését: a jótekonyság alapvetően hozzátartozott az önképzőkörök működéséhez. Azáltal, hogy a szegényebb sorsú diákok is lehetőséget kaptak az intézményben képességeik kibontakoztatására, anyagi kereteik szűkössége miatt rá is szorulhattak a megsegítésre, mindeközben ugyanakkor nem kellett megszakítani tanulmányaikat, s ezzel tanulási eredményességük is a közösség által bonthatott tovább.

Önképzőkörök a Debreceni Református Kollégiumban

A Debreceni Református Kollégium története kezdettől fogva magában hordozza az öntevékeny szellemi tevékenységeket. „Ebben az iskolakollégiumban ugyan a korábbi időkben is élénk volt a diákélet, azonban a tanári kar vaskalapossága mindig megakadályozta ifjúsági társaság szervezését. A reformkor előtti kéziratos diákköltészet arról tanúskodik, hogy a debreceni diákokat nem elégítette ki a coetus szervezeti kerete, ennél többre, nagyobbra, mozgalmasabb keretre vágytak.”² Végül „a magyarországi református Kollégiumok között Debrecenben működött a legtöbb egyesület.”³

² BAJKÓ Máttyás: *Kollégiumi iskolakultúránk a felvilágosodás idején és a reformkorban*. Akadémiai Kiadó, Bp., 1976, 250. (Továbbiakban: BAJKÓ, 1976.)

³ BARCZA Józsefné: *Diáktársaságok és diákegyesületek*. In: BARCZA József (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium története*. Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Bp., 1988, 698. (Továbbiakban: BARCZA Józsefné, 1988.)

Már a wittenbergi egyetem magyar diákjainak testülete, a magyar bursa sem csak önfegyelműző és öngazdálkodó szervezatként jött létre, hanem sajátos szellemi műhely is volt. Önművelő, önképző tevékenységek között kiemelkedtek a nyilvános viták (*disputatiók*), klasszikusok szavalása (*declamatiók*), valamint a tanulókörökben folyó eszmecserék (*collatiók*).

A 18. században az oktatás szerkezete átalakult, s ezzel az önképzés lehetőségei is változtak, a művészi önkifejezés irányába mutattak. Létrejött a Kántus, az első hazai négy szólamú énekkar, ami a zenei élet minőségét emelte és gazdagította, képzőművészeti területen pedig a rézmetsző diákok tevékenysége bontakozott ki.

„A reformkori olvasókörök és kaszinók alakításának mozgalma érintette meg a debreceni diákokat, akik a debreceni kaszinó alapítása időszakában létrehozták a maguk Olvasó Társaságát (1833), néhány évvel később pedig irodalmi egyesületüket.”⁴ Ez volt a bölcsője a tanszakok és tagozatok későbbi önképzőkörreinek. Az első debreceni szépirodalmi jellegű, önkéntes alapon működő önképzőkört Csokonai Vitéz Mihály hozta létre, ami nagy változást jelentett az addig hangsúlyosabban teológiai és hitmélyítő kegyességi iratokkal foglalkozó területhez képest. Mintájául a collatiók szolgáltak, egyúttal más népek irodalmának és kultúrájának tanulmányozása állt középpontban. Csokonai távozásával ez a szerveződés megszűnt, azonban hatása még Kölcsey és Arany munkásságában is megmutatkozik.

A reformkor szellemiségének hatására Péczely József professzor (1815–1849) irodalomszervező tevékenysége által kapott támogatást a diákirodalom ügye. 1831-ben lett Debrecenben is az oktatás nyelve a magyar, majd létrejött az első debreceni diákirodalmi társaság. „Tagjai csak elsőb tudományokat tanuló ifjak lehetnek... [könyvvásárlásaik pedig] csak magyar nyelven írt, szép literatúrák, vagy valódi tudományt tárgyalók legyenek. Tiltott könyvet egyáltalában nem, idegen nyelven írottakat pedig csak a közgyűlés megegyezésével lehet szerezni.”⁵ Megszületése és formálódásának lépései nem mindenben engedélyezettek és nyilvánosak, források 1834-ben már elismert szervezatként tekintettek a Főiskolai Tanulók Olvasó Társaságára, amelybe 1842-ben beolvadt az Önképző Egyesület. A Kollégium tanári kara által jóváhagyott alapszabályzat szerint működött, „olvasási, önművelési és irodalmi munka. Szabályozták az olvasótermi nyitva tartást, megengedték, hogy a felsőbb tudományokat hallgató ifjakon kívül tagjai lehessenek az Olvasó Egyesületnek az itteni kerületi tábla jegyzői közül azok, akik a Kollégiumban tanultak, s e társaságok tagjai voltak”.⁶

Munkálataik eredményeként kiadott lapok – *Reménybimbók* és *Echo* – Csokonai és a későbbi romantika szellemiségét tükrözik. „Célja volt: az ízlés, a szív és elme nemesítése, egymás műveinek bírálata s hibáinak barátságos megrovása által.”⁷ 1867-ben a *Heti Közlöny* így mutatja be az olvasó egyesület történetét Rác Miklós tollából: „elhatározzák, hogy közös költségen szereznek meg néhány új magyar könyvet, s azoknak együtt olvasása, észrevételeiknek egymással közlése, s

⁴ BARCZA Józsefné, 1988, 697.

⁵ Ua. 705.

⁶ Ua. 707.

⁷ Ua. 725.

némely kisebbszerű munkák készítése által magukat tökéletesítik”.⁸ Kirajzolódik tehát a közös témafeldolgozás fontossága, egymás gondolatai irányában való nyitottság, a közösség értékének szerepe egymás szemléletének meggazdagításában, amelyek később az önképzőkörök tevékenységeiben is értékes szellemi fejlődést jelentettek.

Az olvasóköri élet pezsgése nyomán az 1840-es évek közepén a Helytartótanács elrendeli a felosztatást, ám a kollégiumi ifjúságot „már sem az autonómia hagyományos szervezeti kerete nem elégíti ki, sem a diáktársaságok belső önkormányzata nem tudja összefogni: nevelő intézmények falai közül a nemzeti fórumok színterére lép”.⁹

A szabadságharc bukását követően a diákszervezetek köréből csak a Kántus működhetett tovább. Az Entwurf a kollégium tagozatait is élesen szétválasztotta egymástól, a Gimnázium önálló tantestülettel működött tovább. A szellemiséget az ellenállás, majd az átalakulás kényszerűsége határozta meg, modern nyolcosztályos Gimnázium 1873-tól kezdte meg működését. Mindezzel párhuzamosan a tagozatok elszakadása egymástól ahhoz is hozzájárult, hogy az önképzőköri tevékenységeik újraalapítása is elkülönült: Hittanszaki Önképző Társulat 1869–1942 között, a Tanítóképző Önképzőkör 1871–1948 között, a Jogakadémiai Önképzőkör pedig 1874–1914 között működött.

Az átmeneti 1850–1873 közötti időszakban hol hat-, hol nyolcosztályos gimnázium működött, így a 7-8. osztályos diákok a 6. osztály utáni két bölcsészeti évfolyam diákjaival együtt már a főiskolai Magyar Irodalmi Önképző Társulatnak lehettek tagjai. Az 5-6. osztályos gimnáziumi diákok az 1850-es évek önképzőkörreinek lehettek tagjai, egységes gimnáziumi önképzőkör 1890-ben jött létre.

Önképzőkörök fejlődéstörténete a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában 1850–1950 között

1. Az önképzőkörök történetének alapja: irodalmi önképzőköri tevékenységek

Az irodalmi önképzőköri tevékenységek a Debreceni Református Gimnázium történetében szélesebb körben megmutatkoztak. 1854-ben „kötelező iskolai dolgozatként”¹⁰ készült a legrégebb gimnáziumi önképzőköri diáklap, a Heti Dolgozatok, 6. osztályos diákok tanárúknak ajánlották írásaikat. 1855-ben Havi Dolgozatok első sorban hazafias és történeti tárgyú verses és prózai írásokkal jelent meg, összességében a nemzeti ellenállás jelenti az önképzőköri tevékenységek hajtóerejét.¹¹

Az 5. és 6. osztálynak is megjelentek lapjai, valamint járattak is lapokat, de előfordult a két osztály összefogásával szervezett önképzőköri működés is. 1857-ben az irodalmi önképző társaság felélesztésén munkálkodó diákcsoport engedélyt kapott a tanári kartól az Olvasó Társaság újbóli működtetésére, amelyet a megújított alapszabály is segített: a Társaság célja ez alapján: „a) hírlapok és könyvek által alkalmat és módot adni tagjainak az önképzésre. b) mint

⁸ Id: GYŐRI L. 2013, 529.

⁹ BAJKÓ, 1976, 254.

¹⁰ GYŐRI L. 2013, 531.

¹¹ Ua. 532.

egyesületnek a felsőbb tanuló ifjúság között összeforrasztólag hatni.”¹² Bár ezen időszak tevékenységei nem kerültek kellő dokumentálásra, mindebből is kirajzolódik, hogy a diákok saját belső elköteleződése alapján, egyúttal művelődésük fejlesztése érdekében, valamint összetartásuk megerősítésével olyan szerveződést tudtak megalapozni, amely a szellemi gyarapodásnak valódi segítőjévé válhatott, eredményességüket pedig közvetlenül a könyvtári állomány gyarapodásában is mérhetjük. Az 1860-as évek közepére a tagok létszáma kb. 350 fő, akik legalább 20-féle folyóiratot járattak, s ebben az időszakban már 1000 kötet feletti a könyvek száma a könyvtárban.¹³

Az 1887/1888. tanévben Dóczi Imre tanár a 6. osztály tanulóinak köréből 48 fős önképzőkört szervez, amely tagsági díjából és pénzadományból megalapította a Petőfi-alapítványt. Az 1888. évi Főgimnáziumi Értesítő így emlékezik meg oldalain: „A Petőfi alapítvány eddigi összegéhez, mely 1888. évi december hó 31-én az eddigi kamattal 227 frt 20 krt tett, a folyó évben az V-ik osztálybeliek részéről 31 frt 45 kr járult, mely összeg az ő önképzőkörök bevételeinek e célra adott részéből, Fráter Lajos V-ik osztályú tanuló 1 frt 50 kr külön adományából és 5 frt 10 kr büntetés pénzből áll s melylyel együtt a Petőfi-alap 258 frt 65 krt tesz.”¹⁴

A 6. osztály önképzőköre a következő évben felveszi a Petőfi-kör nevet, amely egykori kollégiumi diák-poéták (többek között Csokonai) sírjának gondozását és évenkénti pályadíjak kitűzését határozza meg céljaként.¹⁵ A Főgimnáziumi Értesítő beszámolója alapján: „Az V-ik és VI-ik osztály önképzési működése ehhez hasonló irányú és lefolyású volt. Az V-ik osztály minden fel nem használt pénzét a Petőfi-alapítványra adta be, a VI-ik osztály a maga önképzési céljára fel nem használt pénzéből 24 frt 34 krból Nagy Pál, Csokonai, Nagy Imre sírjára 14 frt 34 frt az Erdélyi M. K. Egyletnek 10 frtot adott.”¹⁶

Az önképzőkör tevékenységei a következők: „A kör foglalkozása állott szavalásból, önálló művek készítéséből és felolvasásból. Tartatott 18 közgyűlés, melyeken a szavalatok és felolvasások tartattak és megbiráltattak; az írásban beadott művek felolvastattak s rögtön élő szóval vagy írásba foglalva megbiráltattak. Legtöbb tag működött a szavalás terén, 19 tag 36 szavalattal. Leggyakoribb és legsikerültebb szavalataik voltak Besenyei Dánielnek és Diószegi Mihálynak. Beadott 22 dolgozat, ezek közt 19 vers 2 próza egy fordítás prózában.

Egy közgyűlés pályázatok kihirdetésére fordított, nevezetesen: 1. kihirdetett a tanárkartól a Szegedi-féle gymnasiumi önképzőkör részére tett alapítványból adható 7—7 írt pályadíjra kitűzött 3 feladat, u. m.: 1. Arany János Toldi trilógiájában előforduló hasonlatok esztétikai méltatása (honnan vannak véve, mennyiben szolgálnak a plasticitás eszközéül, mik jellemző sajátyságaik?). 2. Didó halála (Vergilius IV. k. 584—705) műfordítás, rimes alexandrin sorokban a lehető legmagyarosabb rythmussal. 3. Szavalati verseny darab. „Hídavatás,” Aranytól. Pályázat hirdettetett: 2. Költeményre (műfaj, tárgy szabadon választva). 3. Szépirodalmi prózára (elbeszélés, novella). 4. „Die Sonne bringt es an den Tag” című költemény alak- és tartalomhű fordítására 1-1 arany pályadíjjal a kör pénztárából.

¹² BARCZA Józsefné, 1988, 709.

¹³ Ua. 709.

¹⁴ Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője, 1888/89, 79.

¹⁵ GYÓRI L. 2013, 532.

¹⁶ Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője, 1888/89, 83.

5. Két Anakreoni dalnak az eredeti ritmusban való műfordítására, mire Dóczi Imre felügyelő tanár úr tűzött ki egy 10 frankos aranyat. 6. Komoly szavalatra első díj 5 frt, második díj 3 frt a kör pénztárából, víg szavalatra első díj 5 frt, második díj 3 frt Hirsch Nándor adománya.”¹⁷

Láthatjuk tehát, hogy az 5-6. diákok részére kiírt pályázatok felkészült, minőségi és elmélyült munkát igényeltek, az intézmény tehát olyan tevékenységekhez segítette a tanulókat, amelyek valóban szellemi meggazdagító erővel, s a legjobb tudásuk tovább mélyítésével, alapos átgondolással válhattak eredményessé. A pályaművek anyagi elismerése a kitartás ösztönzője, mindemellett a szellemi tevékenység kellő tudás és elköteleződés nélkül nem gyümölcsözhetett volna eredményesen.

2. Az önképzőkörök történetének kibontakozása: a sokszínűség útján

Az 1890-1918 közötti időszakra „az önképzőkörök megerősödésének és felvirágzásának”¹⁸ időszakára tekinthetünk.

Tagokká a Gimnázium felső négy osztályának tanulói válhattak: 7-8. osztályos diákok rendes, 5-6. osztályosok rendkívüli tagok lehettek. A rendes tagoknak szavazati joga volt és tisztségeket viselhettek, pl. elnök, alelnök, fő- és aljegyző, titkár, pénztárnok.

Az 1890-es években az összetagság mintegy 200 fős, 1910-es években 150 főre visszaesett. A tevékenységek aktivitása heti rendszerességű, szombati üléseken mutatkozott meg, amelyet választmányi és rendkívüli nyilvános ülések is kiegészítettek többnyire emlékünnepek alkalmához kapcsolódóan.

Évente 8-10 pályázat került kiírásra irodalmi, történelmi, művészettörténeti, természettani kérdésekben, egyúttal olvasótermet működtettek, lapokat járattak.

A heti üléseken szépirodalmi tevékenység zajlott, a tagok egymás műveit bírálták. A legsikeresebb alkotások és bírálatok Érdemkönyvbe, később Emlékkönyvbe kerülhettek.

A heti ülések tevékenységei voltak továbbá szavalások, valamint vitaülések, amelyek során felügyelő tanárral történt előzetes témaegyeztetés után egy diák referált, 3 hozzászóló bíralt, végül a tanár foglalta össze a vita eredményét. Így ír összgezést az 1918-1920. évi Értesítő: „Megalakult a tanév elején a VI–VIII. o. tanulóiból 154 taggal. Tartott a kör hetenként, rendszeresen szombat délutánonként az énekteremben összejöveteleket, amelyen a tanulók szavallatokkal, szerzett versekkel, ének- és zeneszámokkal, pályatételekkel, szabadelőadásokkal és azok önálló bírálataival szerepeltek.”¹⁹

Mindezen együttműködési formák olyan bázist jelenthettek az irodalom iránt elkötelezettek számára, amelyben folyamatosan megújuló ihlető légkört, újabb egyéni megérintődést élhettek át, inspiráló kérdéskörökről való egyeztetések történhettek, s az egyre újabb gondolatok megosztása mind meggazdagíthatta az alkotó szellemiséget. Összességében a tehetség gondozás sokrétű világa bontakozhatott ki egy-egy tanár személyisége körül, aki biztatásával és kreatív kapcsolódásával egyúttal új gondolatokra, összefüggésekre találást serkentett.

¹⁷ Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője, 1888/89, 81–82.

¹⁸ GYÓRI L. 2013, 533.

¹⁹ Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője, 1918/20, 82.

Az intézmény pedig nem engedte el a kezét a gimnáziumi tanulmányok után sem a diákoknak, hiszen többen a főiskolai Önképző Társulattal és a Főiskolai Lapokkal is kapcsolatban maradtak. Teológus hallgatókkal való közös találkozások és eszmecserek további alkotások forrásaivá válhattak. Karácsony Sándornak többek között versei, novellái, bírálati és pedagógiai tárgyú szabad-előadásai is rendszeresen rögzítésre kerültek a debreceni önképzőkör jegyzőkönyveiben 1906–1910 között.²⁰

Az 1910-es évektől az önképzőkori tevékenységek sokszínűbbé váltak: természettudományos kérdéskörök is helyet kaptak a feldolgozott témák között például vetített képes bemutatások során. Az Énekkar és a Zenekar is szerepelt az önképzőkör nyilvános díszgyűlésén, továbbá színelőadásokra is sor került, például 1914-ben az Antigone görög nyelvű előadásával nyitották meg a gimnázium Péterfia utcai épületét, ebben az évben kiadott gimnáziumi értesítő fényképeket is közölt az épületről, valamint az előadásról.

Az 1890–1918 közötti sokszínű önképzőkori tevékenységek „egy egész sereg író, költőt, gondolkodót bocsátottak útjára, akik a város és iskolája szellemi örökségét a legkülönbözőbb szellemi irányzatok mentén vitték magukkal az ország kulturális vérkeringésébe”.²¹ Ennek a szakasznak méltó zárását jelenti, hogy az ifjúsági önképzőkör 1917-ben felvette Arany János nevét, ettől kezdve: „A debreceni ref. főgimnázium Arany János önképzőköre”.

3. Az önképzőkörök történetének további állomása: a két világháború közötti hanyatlás, majd fellendülés

A gimnázium önképzőköreinek működése 1914-ben az egyetemmel való kapcsolódóan változni kezdett: a kezdeti beszűkülés után a termékeny légkör leginkább egy tanár által vezetett, szeminárium jellegű foglalkozássá alakult. Zsigmond Ferenc tanár úr 1922–1933 között a gimnáziumban oktatott, egyúttal az 1925-ben alapított Tanárképző Intézet tanára is volt. Általa „éles kritikai szemmel párosuló nemesen konzervatív ízlésű irodalomtörténeti iskola”²² bontakozott ki.

Ebben az időszakban az irodalom iránti érdeklődésen túl egyre többféle további ifjúsági szervezet alakult (Ifjúsági Gyülekezet, Tornakör, cserkészlet, Diákaptár stb.), s a még szorosabban Arany János Önképzőkörhöz tartozó irodalmi, valamint természettudományi érdeklődési körű csoportok is szétváltak, külön tisztkart és felügyelő tanárokat kértek fel működésükhöz.

A természettudományi szakosztály főként ismeretterjesztő előadásokat szervezett a modern tudomány és a technika kérdésköreiben, pl. 1930/1931. tanévben a következő témákban: A gőzgépekről, Séta a stúdióban, A filmgyártás, A rádió fejlődése, Az alchimia, Fantasztikus utazás a csillagok honába, Az arany, A fertőző betegségek stb.²³

Az irodalmi szakosztály a hagyományos önképzőkori szellemiség fenntartását, korábbi tevékenységeik folytatását szerette volna, pl. önálló művek írása, bírálat, jubileumi díszülések szervezése. Az 1930-as évektől az érdeklődés mindezek

²⁰ GYÓRI L. 2013, 535.

²¹ Ua. 538.

²² Ua. 2013, 538.

²³ Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője, 1930/31, 47.

iránt egyre fogyatkozott, s az értesítők is rendszeresen rögzítik a sajnálatot mindezek miatt.

Az Arany János Önképzőkör működését is többféle változás kísérte annak érdekében, hogy többeket megszólítson: „Az ezévi tisztikar több újítást vezetett be, hogy az Önképzőkör életét változatosabbá és elevenebbé tegye. Örömmel állapíthatjuk meg, hogy ez a törekvés teljes sikerrel járt, az ülések nívója, látogatottsága egyaránt emelkedést mutat, a tagok növekvő érdeklődéssel vettek részt az üléseken. Ilyen újítások voltak: 1. Az önképzőköri ülések tartamát a múltakéhoz képest megrövidítettük. Inkább tartottunk minden szombaton ülést, minthogy a tagok kedvét hosszadalmas műsorokkal elvegyük. 2. Minden egyes ülés műsorát bizonyos egységes szempont szerint törekedtünk összeállítani. Tartottunk pl. Victor Hugó, Mikszáth emlékének szentelt, továbbá egyes osztályok által rendezett és a zenekedvelő tagok számára külön koncert-üléseket. 3. Bevezettük az „aktualitások” műsorszámát. Egy-egy önképzőköri tag ismertette pl. a legújabb színházi, zenei, film- és sporteseményeket. 4. Vendéglőadókat hívtunk meg. Pl. Másíts Miklós középiskolai tanár szavalatával, dr. Ternay Kálmán reáliskolai tanár pedig előadásával szerepelt műsorunkon egy olasztárgyú ülés keretében. 5. A bírálókat nívósabbá és alaposabbá tételére bevezettük az ú. n. alabíró rendszerét. Minden eredeti írásművet, ami a kör műsorán szerepelt, egy önképzőköri tag előzőleg áttanulmányozott, és minden más bírálót megelőzve, az ülésen röviden megbírált. 6. Ugyanilyen okból az évvégi versenyek közé beiktattuk a bíráló versenyt is.”²⁴

Az Arany János Önképzőkör további törekvése a sokszínűbb tevékenységrendszerre kifejeződött az 1936/1937. tanévi alapszabályban:

4. §. A tagok működése: A fenti program és eszmék szemmel tartásával a tagok a gyűléseken: a) önálló prózai vagy költői műveiket bemutatják s ezeknek értékét elbírálják; b) az említett tárgyak köréből szabadelőadásokat, felolvasásokat, könyv- és folyóirat-ismertetéseket tartanak, s ezeket megvitatják; c) költeményeket szavalnak el, és előadásukat megbírálják; d) színjeleneteket, zeneműveket, szavalókórusokat egyenként vagy együttesen bemutatnak; e) az Önképzőkör könyvtárából könyveket és folyóiratokat kölcsönöznek.

5. §. A kör tevékenységének módjai: a) A kör hetenként egyszer pontosan meghatározott időben rendes gyűléseket tart; b) havonta választmányi gyűlést tart, s ezzel a tagok munkásságát ellenőrzi és irányítja; c) pályakérdéseket tűz ki évenként: 1. önálló versre, novellára vagy színdarabra, 2. műfordításokra (német, angol és latin nyelvből), 3. irodalomtörténetből, 4. történelemből vagy társadalomtudományból, 5. természettudományokból (földrajz, természetrajz, fizika), s az értékes műveket pályadíjjal jutalmazza; d) versenyeket tart szavalásból, műbírálatból és zenéből, rajzból, s a verseny nyertesét díjazza, e) ismertető estét, vitaüléseket, esetleg a városon kívül vándorüléseket tart; f) nyilvános irodalmi és hazafias ünnepélyeket rendez; g) a természettudományi tanulmányágak művelésére természettudományi szakosztályt létesíthet azon rendes és rendkívüli tagjai közül, kik egyrészt ezen szakosztály külön gyűlésein magukat az egyes természettudományokban szakszerűen tovább képezhetik, másrészt népszerű felolvasások és előadások által a különböző természettudományi ismereteket az Önképzőkör

²⁴ Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője, 1935/36, 54–55.

heti ülései elé terjesztik; h) az érdekes munkákat és bírálatokat emlékkönyvbe iktatja.²⁵

Az 1931/1932. tannévben a folyamat visszafordításának reményében ún. Kis-Önképzőkört is alapítottak az 5. osztályosok számára, amely mintegy előkészíteni törekedett az újabb csoportok körében folytatható önképzőkori munkát. A Kis-Önképzőkör feladata tehát: felkészíteni az önképzőkori munkára, valamint kiemelten a szavalást megkedveltetni, ügyét a fiatalabbak körében felkarolni.²⁶

Az 1935/1936. tanévi Értesítő bemutatása alapján: „Az 1931–32. tanév óta minden évben működik intézetünkben az *Arany János-Önképzőkör* mellett egy *Kis-Önképzőkör* is, mely a nagy önképzőkori munkára való előkészítést tűzi ki célul. Elsősorban jó szavalók nevelésére törekszik, de a tagok önálló írásbeli munkákkal, zeneszámokkal, színdarabokkal és bírálatokkal is szerepelnek. Ebben az iskolai évben szeptember hó 20-án alakult meg a két ötödik osztály növendékeiből 103 taggal. A Kör minden héten rendszeresen tartott üléseket, amelyen a tagok szavalatokkal, bírálatokkal, zeneszámokkal, önálló költői és prózai művekkel szerepeltek. A tagok 20 fillér tagsági díjat fizettek, melyből az év végén kiírt pályázatok nyerteseit jutalmazták.”²⁷

A Kis-Önképzőkör célkitűzései az 1936/1937. tanévi Értesítő beszámolója alapján jó szolgálatot tehetett: „A tagok szerepeltek önálló vers, novella, műfordítás, szavalat, zene, ismertetés és bírálat előadásával, valamint több ízben előadásokat és felolvasásokat tartottak aktuális kérdésekről. Nem egyszer vetített képek is gazdagították az ülések műsorát. A Kis Önképzőkör történetében ezt az évet az első nyilvános üléseken kívül különösen nevezetessé teszi az a körülmény, hogy a körnek külön technikai és külön sportszakosztálya működött.”²⁸

Az 1942/1943. tanévben pedig a következő összegzés jelzi a tevékenységet: „A kör működése az idén arra irányult, hogy jó előadásokat és szavalókat neveljen... Első ülésünkön Móricz Zsigmondról emlékeztünk meg „Mit adott nekünk Móricz Zsigmond” címmel. A szavalatokat mindig a modern költőkből válogattuk össze... Sohasem elégedtünk meg azzal, hogy jó legyen az, amit előadnak vagy felolvasnak a tagok, hanem arra is ügyeltünk, hogy jól adják is azt elő.”²⁹

Mіндеzen törekvések és előrehaladások mellett is bizonyos, hogy az a pedagógiai nézet, ami kötelezővé tette a 6-8. osztályos tanulók számára az önképzőkori tagságot, nem vált eredményessé. A tehetségek kibontakoztatásának egyik legmeghatározóbb pillére a belső elköteleződés, a feladatok legjobb megoldása irányában való egyéni megszállottság, az egyéni motiváció és bevonódás lelkesítő megélése.

Péter Zoltán felügyelő tanár *Mire való az önképzőkör?* című írásában³⁰ a következőkben látja a hanyatlás okait: kényszerű tagság, szervezeti nehézség, kevés aktuális téma a programban, konkurencia (mozi, színház, rádió, sajtó), fáradtság az oktatás növekvő terhelése miatt. Az önképzőkörök megnehezülő helyzetében a cikk országos visszhangot kapott, s mindennek is szerepe lett abban,

²⁵ Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője, 1936/37, 85–86.

²⁶ GYÓRI L. 2013, 539.

²⁷ Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője, 1935/36, 56.

²⁸ Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője, 1936/37, 95.

²⁹ Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője, 1942/43, 39.

³⁰ PÉTER Zoltán: *Mire való az önképzőkör?* Protestáns Tanügyi Szemle, 1936, 110–117.

hogy az Arany János Önképzőkör alapszabálya a következő meghatározást tette: 3. §. „A kör szellemi működésének köre kiterjedhet az irodalom, művészet s a középiskolai tanulmányágak bármelyikére, ifjúsági problémák, aktualitások megbeszélésére, de mindezekben vezető eszme és szempont a magyar kultúra nagyszerű értékeinek megismertetése és megbecsülése legyen.”³¹

Az Arany János Önképzőkör ezen tevékenységi gyarapodása az Értesítők bejegyzései nyomán későbbi tanévekben is megerősítést kaptak, az 1942/1943. tanévben így jelzik mindezt: „Legfőbb feladatunknak azt tartottuk, hogy az önképzés munkájába a Kör minél több tagját bevonjuk, és ezáltal véget vessük annak a már megszokottá vált állapotnak, hogy az önképzőköri életből csak néhányan veszik ki a részüket. Ezt a célt szolgálta a próbaképpen bevezetett és nagyszerűen bevált új üléstípus: a vitaülés. Vitaüléseinkkel sikerült elérnünk azt, hogy időszerű világnézeti, irodalmi és művészeti kérdések megtárgyalásában nemcsak az előadók és néhány bíráló, hanem a Kör minden tagja részt vett. Munkatervünkben megőriztük az Önképzőkör irodalmi jellegét, e mellett azonban helyet adtunk az ifjúságot érdeklő világnézeti kérdéseknek is. A világnézeti kérdések fölvetése új színnel gazdagította a Kör munkáját. Felolvasó üléseinken előadások hangzottak el többek között a mai magyar társadalomról, a faji kérdéstről, az erdélyi magyarság problémáiról stb. Az előadások mellett minden ülésünk műsorán szerepelt egy időszerű irodalmi vagy művészeti eseménnyel foglalkozó krónika, szavalatok, valamint egy klasszikus zenemű ismertetése és bemutatása hanglemezzel. Vitaüléseinken foglalkoztunk a magyar szellemi élet időszerű kérdéseivel, így a népi és polgári irodalom viszonyával, a magyar film problémáival, más alkalommal pedig a képzőművészet legújabb irányai szerepeltek üléseink műsorán. [...] Sikerült megállítanunk az önképzőkörök hanyatlásának általános és évek óta egyre erősödő folyamatát. Köszönhető ez elsősorban az új, időszerű célkitűzéseknek, az ifjúság érdeklődési köréhez alkalmazkodó munkatervnek, főként pedig annak a szellemnek, amit az Önképzőkör keretén belül néha régi hagyományokkal való szakítás árán is meghonosítottunk. A Kör nem lett „irodalmi szakosztálya”, hanem az ifjúsági munkában ismét elfoglalta az őt megillető helyet, és az ideai, bizonyos szempontokból még átmeneti év után alapja lehet a további egészséges fejlődésnek.”³²

A gyakorlatias és sokszínűséget támogató program az 1930-as évek második felére és az 1940-es években újabb lendületet adott az önképzőköri tevékenységeknek, mindebben azonban egy további folyamat is meghatározó volt: a népi kultúra hatása a korszak szellemiségében szintén hangsúlyossá vált. Közeledett a Debreceni Református Kollégium fennállásának 400 éves évfordulója, s ennek kapcsán iskolatörténeti kutatások, elemzések, feldolgozások, valamint népi írók művei egyaránt teret kaptak. Nemzetiségi és telepítési kérdések által szociográfiai művek iránt is megnőtt az érdeklődés, 1939-ben pedig Táj- és Népkutató Szakosztály is szerveződött népnyelvi, néprajzi gyűjtőmunkák, kutatások végzésével. Programjuk: 1. a magyar táj- és népismeret alapjainak elsajátítása, 2. önálló gyűjtő- és kutatómunka, 3. a magyar népi műveltség terjesztése és népszerűsítése.³³

³¹ Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője, 1936/37, 85.

³² Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője, 1942/43, 35–37.

³³ BARCZA Józsefné, 1988, 727.

„Iskolánk helyzete megbénította ugyan szakosztályunk életét is, a táj- és népkutatás iránt való érdeklődés azonban nem szűnt meg ifjúságunk körében. Igazolja ezt az év folyamán végzett gyűjtések szép száma. A kutatómunkára ösztörijöveleinken készítettük elő az érdeklődőket: kitartásra és a gyűjtés nemzeti fontosságára hívtuk fel a tagok figyelmét, megbeszéltük, mit és hogyan kell gyűjteni, hogyan kell néprajzi feljegyzéseket készíteni, aztán beszámoltak a gyűjtők munkájuk eredményéről, s részleteket mutattak be dolgozataikból.”³⁴ A tagok népszokásokat elevenítették fel, népmeséket, verseket, dalokat, siratókat gyűjtöttek, ezek anyagából pályaműveket készítettek, amelyet tovább gazdagított, hogy fényképező csoportjuk is volt.

Az újabb sokszínű fellendülést a világháború törte meg, amelyet követően bizonytalanság vált jellemzővé, s a nagyobb körben szervezett tevékenységek helyett osztály-önképzőkörök, majd szakkörök valósulhattak meg. Az 1945/1946. évi gimnáziumi értesítő így foglalja össze ezt a sajátos időszakot:

„Az önképzőköri élet pangásának legfőbb oka az a meglehetősen tisztázatlan reformvágy volt, amely konkrét újításokat még nem tudott létrehozni, s inkább a réggel való elégedetlenségben, mint a szükséges új tisztán látásában nyilatkozott meg.”³⁵

Összességében a korábbi inspiráló, szabadabb, az alulról is szerveződő műhely jellegű önképzőköri tevékenységek helyett az egyre inkább tanórai jellegű, a tanár által meghatározott foglalkozások váltak meghatározóvá. Elnök sem lehetett már diák, esetleg jegyzőként, illetve titkárként tevékenykedhetett. Sajátos változást jelentett az is, hogy az igazgató írta alá az elkészült jegyzőkönyveket. Idővel természetesen további történelmi folyamatok is szerepet játszottak az diákközösségek működésében, szellemi munkálataiban, ám az önképzőkörök olyan értékeket jelentettek a múltból, amelyeknek a jelen és a jövő számára is van üzenete:

„a tiszta, józan gondolkodású, teremtő képzeletét megőrző ifjúságot csak egy belülről szerveződő, minden újra fogékony, de mindent egy magasabb szellemi-lelki minőség-eszmény fényében megvizsgáló műhely nevelhet. Olyan intézménnyé kell tehát válnia az iskolán belül a mai önképzőkörnek, amilyennek Németh László álmodta több mint fél évszázaddal ezelőtt: 'Itt igazán munkaiskolában vagy, ahol csak alkotva tanulhatsz. Anyagotok is ott kezdődik, ahol az iskolai tananyag bezárul... Az önképzőkör az iskolai élet nagy közös aulája, ahol a terhet hordó, érdeklődő, kutató diák önálló szellemmé egyenesedik.’”³⁶

Egyes önképzőkörök szellemisége mint a Debreceni Református Kollégium tehetséggondozó szellemiségének tükré

A történelmi áttekintést követően egyes önképzőkörök tevékenységi köreit elmélyültebben is áttekintjük, mivel az értesítők bemutatásmódja alapján is kiemeltebb figyelmet érdemelnek.

³⁴ Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője, 1942/43, 37.

³⁵ Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője, 1945/46, 60.

³⁶ GYÓRI L. 2013, 547.

1. A szellemi önképzés fegyelmi keretei

A Debreceni Református Kollégium szellemisége és több száz éven keresztül ki-tartó, minőségi működése magában hordozza a rend, a fegyelem fontosságát, el-várását és követését. Bár az önképzőkori tevékenységekre alapvetően szabad választás, egyéni érdeklődés alapján lehetett jelentkezni – majd a tanári kar aján-lásával bekerülni –, az Arany János Önképzőkör alapszabálya³⁷ kitartóan, több vonatkozásban érezhetően elkötelezett a fegyelmezetség elvárása mentén – a kö-vetkezőkben ennek főbb megállapításait idézzük.

A rend közvetítése kifejeződik a Kör alaposan megtervezett működésében, egyúttal elmélyültséget, alapos átgondolást kívánó szellemi munkájában:

41. §. „A választmány minden tanév elején a vezető tanárral történő meg-beszélés alapján a kör munkájának tervszerűsége és egyöntetűsége végett prog-rammtervezetet dolgoz ki a tagok érdeklődésének és munkásságának irányítására s kedvük ösztönzésére. A tervezetnek részletesen fel kell tüntetnie a munkásság irányelveit, az ajánlott tárgyköröket a megfelelő tételekkel, sőt idevágó forrás-munkákkal és segédkönyvekkel. A tervezetet a választmány nyilvánosságra hozza azáltal, hogy a kör évi első gyűléseinek valamelyikén kihirdeti, s az osztálytermek-ben egy-egy példányát kifüggeszti. A tagok a tervezet közzététele után a titkárnak bejelentik, hogy a kitűzött tételek közül melyiket óhajtják feldolgozni, illetőleg előadni, s egyúttal megjelölik a szereplés idejét is. A titkár a jelentkezőket nyil-vántartja, s munkáik beadására sürgeti.

42. §. A bíráló komoly, kimerítő, tárgyilagos, felületességtől ment legyen; kellő gonddal készíttessék; gúnytól, személyeskedéstől óvakodjék. A term. tud. szakosztálynál mind a kiselejtezt, mind a bírálatra kiadást a szakosztály elnöke és titkára, illetve a szakosztály titkára végzi.”³⁸

Természetesen mindezek megvalósulását segítette a személyi elvárások pontos rögzítése és betartása is, hiszen a Kör tevékenységében való részvétel fele-lősségteljes munkát jelentett.

A fegyelmezett magatartás további elvárásrendjéhez kapcsolódóan kimon-dásra kerül többek között:

14. §. „Iskolai dolgait nagy mértékben elhanyagoló tanulót a tanári kar az önképzőkori tagságtól eltilthat, s ezzel együtt az ifjúsági olvasóból is kizárhat.

15. §. Rendbontó, illemsértő, a kör működését akadályozó maga viseletéért a tagot a választmány megróhatja, 2 pengőig terjedhető pénzbírságra ítélteti, sőt kizárhatja; idegen munka szóról-szóra való eltulajdonításának minden esetre ki-zárás a következménye. A kizáró határozatot, megokolás kíséretében, a választ-mány a tanári karnak minden esetben bejelenti.³⁹

58. §. A gyűléseken minden tag komoly, illedelmes és tisztességes magavi-seletet tanúsítson.⁴⁰

A fegyelmezetség egyúttal lemondásokkal járó szellemiségében a kitartás támogatása is kifejeződik a pozitív jövőkép, a célok megerősítése alapszabályzati

³⁷ Az Arany János Önképzőkör alapszabálya teljes egészében megjelent az 1936/1937. tanévi értesítő 85–94. oldalán.

³⁸ Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője, 1936/37, 90–91.

³⁹ Ua. 86.

⁴⁰ Ua. 93.

pontjában: 2. §. „A kör célja: a) A tagok önművelésének és művészi törekvéseinek ápolása; b) az iskolában tanultak kiegészítése öntevékenység útján; c) előkészítés az életre, a nyilvánosság előtti szereplésre; d) tájékoztatást adni tagjainak nemzeti és társadalmi életünk időszerű problémáiról, a modern magyar irodalom és művészet értékeiről, az uralkodó európai szellemi áramlatokról, iskolánk és városunk ősi hagyományairól; e) mindezek által nagymúltú iskolánknak, a debreceni református kollégiumnak ifjúságát nemzeti öntudatra, szociális gondolkodásra nevelni, s jövő feladataira ráeszméltetni.”⁴¹

2. Az önképzés hitéleti, zeneművészeti és szociális érzékenységben kifejeződő szellemisége

A Debreceni Református Kollégium szellemi önképző műhelyeinek körében kiemelten tekinthetünk a hitéleti elköteleződésnek teret engedő és azt meggazdagító tevékenységekre, így az Ifjúsági Gyülekezet, valamint az Énekkar és a Zenekar, továbbá az Ifjúsági Segítő Egylet munkájára.

Keresztyén hagyományokra épülő intézményként a történelem viszontagságai között is az oktatás legfőbb alapja és célja maradt: „a maradandó értékek őrzése és továbbadása”,⁴² hiszen „a hitvallásokban előadott egyházi tanok tekintélyét mindenki elismerte”.⁴³ A református hitre épült erkölcsi élet az egész napos iskolai életben átélhető, a tanórákon túl a diákok Debrecen templomaiban is vezettek szolgálatot.⁴⁴

Vallástant minden diák tanult, a nagy létszámuk mellett is olyan tanárok oktatták, akik mélyen fontosnak érezték a vallásitanítást, elkötelezett református tanárok voltak.⁴⁵ Személyük értékes mintát nyújtott, a közösség összetartását erősítette. S. Szabó József 1894-től vezette a vallástani tanszéket. Diákjai szívesen tanultak tőle, s úgy nyilatkoztak róla: általa „jobbakkak éreztük magunkat”, „a szeretet igéjével teremtett rendet”.⁴⁶ A Kollégium lelki életét, a diákok hitbeli fejlődését több újítással támogatta, pl. első 4 évfolyam számára gyermek-istentiszteleteket, vezetnek be, amelyek célja nem az oktatás, hanem a hitre vezetés.⁴⁷

1902-ben Ifjúsági Gyülekezetet szervez konfirmált évfolyamok összefogására. A közösség önszervező, vezetői 8. osztályos diákok, a vezetői testület tagjai évfolyamonként kerülnek megválasztásra. „A gyülekezet szerény körben kezdte meg működését. Vasárnap délelőttönként gyűlt össze istentiszteletre, mely éneklésből, imádkozásból, bibliaolvasásból, esetleg bibliamagyarázásból, eredeti vallásos művek felolvasásából és vallásos költemények szavalásából állt.”⁴⁸ „Minden

⁴¹ Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője, 1936/37, 85.

⁴² NÉMETH Tamás: *A vallásitanítás története*. In: GYŐRI L. János (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma (1850–2012). Iskolatörténeti tanulmányok*, Tiszántúli Református Egyházkerület, Debrecen, 2013, 313. (Továbbiakban: NÉMETH, 2013.)

⁴³ CZEGLÉDY Sándor: *A teológia tanítása a Kollégiumban*, In: BARCZA József (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium története*, A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Bp., 1988, 566. <https://core.ac.uk/download/pdf/35139652.pdf> (Továbbiakban: CZEGLÉDY, 1988.)

⁴⁴ NÉMETH, 2013, 316.

⁴⁵ Ua. 317.

⁴⁶ Id: Ua. 318.

⁴⁷ Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője, 1898/99, 59.

⁴⁸ Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője 1903/1904, 95.

összejövetel istentiszteleti keretben folyt le, de ezen belül a tagok önképző célt szolgáló tételek vizsgálatával foglalkoztak, ez évben az ifjúság lelki problémáival a Szentírás alapján.⁴⁹

„A gyülekezet összejövetelén mindenki mintegy vezéreszmeként hangoztatta, hogy tagjainak dolgaiban egyedül Jézus legyen a példaképe, az ő tanítása szerint igyekezzenek fejleszteni az Istenben való hitet. Közben elmélkedtek az istentisztelet helyes módjáról, éneklésről, imádkozásról.”⁵⁰

Az Ifjúsági Gyülekezet közössége jelentős értéket teremtett, munkáját tisztelet és megbecsülés övezte. S. Szabó József lényegesnek tartotta a hitben érettebb diákok bevonódását, számított rájuk a kisebbek előtti példaként, a közösség gyarapítóiként. Alkalmaiknak célja: „egymás hite által épüljenek”,⁵¹ ennek pedig az iskolai fegyelmzési problémák csökkenésében is szerepe volt. Az Ifjúsági Gyülekezet „lelkisége és a szeretet pozitív hatással volt a többi diákra is...”⁵² Ezt a helyzetet még a háború éveit sem rendítették meg,⁵³ a hitre nevelésnek fontos segítőtje lett az Ifjúsági Gyülekezet.

Az Ifjúsági Gyülekezet alkalmához is hozzákapcsolódott a zene világa, amely teljesebbé is formálta azt. Értesítő feljegyzése így rögzíti az összekapcsolódást az Ifjúsági Gyülekezet célkitűzéséhez illesztve: „a református tanulók egyházas jellemének és érzületének ápolása az önképzés és öntevékenység által. Összejövetelein elhangzottak vallásos szavaltok, énekek, zeneszámok, bibliamagyarázatok, imádságok, felolvasások.”⁵⁴

A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Énekkara, valamint Zenekara rendszeres kísérője volt a további önképzőkori tevékenységeknek, ünnepeknél, értesítők megemlékezésnél többek között a következőkről.

Az Énekkar „önképzőkori ünnepélyeken a tanárkar által tartott diák-istentiszteleteken, iskolai ünnepeken szerepelt”.⁵⁵

„Zenekarunk fejlődése tetőpontjára ez évben ért el, hiszen a fúvósok pár évi tanulás után mostanra fejlődtek ki úgy, hogy hangszereikkel precízen tudtak bánni... március 15-én többek közt Liszt: II. magyar rapszódiaját adta elő kifogástalanul és a szakértők nézete szerint a középiskolai nívót jóval meghaladó precizitással és stílussal. [...] Zenekarunk ebben az évben is nagyon jó munkát végzett és a lelkesedés oly nagy, hogy kilátásunk van a zenekarnak nagyobbá tételére. Az elért eredmények és sikerek pedig mindig új és új zenekari játékosokat szereznek, ami a továbbfejlődés biztosítéka.”⁵⁶

Az intézményben zajló sokrétű tehetséggondozó munkának az egyéni készségek fejlesztése és minél magasabb szintű kibontakoztatása mellett mindvégig megmutatkozott közösségépítő értéke is. Az önképzőkori jelleg eredendően magában hordozza a személyes kapcsolatrendszer által kibontakozó inspiráló, lelkesítő szellemiséget, mindemellett olyan segítő légkört is megtámogathatott mindez,

⁴⁹ Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője 1942/1943, 35.

⁵⁰ Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője 1903/1904, 96.

⁵¹ NÉMETH, 2013, 320.

⁵² azokra a diákokra is, akik nem voltak közvetlenül tagjai az intézményben (kb. 800 fős teljes létszámából 200-an vettek részt közvetlenül)

⁵³ NÉMETH, 2013, 321.

⁵⁴ Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője, 1918/1920, 82.

⁵⁵ BARCZA Józsefné, 1988, 735.

⁵⁶ Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője, 1935/1936, 58.

amelyben a nehezebb sorsú, anyagi terhekkel is küzdő társaik számára nyújtottak segítő kezet a tanulók: Ifjúsági Segítőegylet is szerveződött. Ez az egymás irányában kibontakozó érzékenység olyan biztonságélményt nyújthatott az intézmény tanulóinak, amely ugyancsak megerősítette: a jó képességek kibontakoztatása közös cél. Így erősítik meg mindezt Értesítők szavai:

„Ebben a tanévben létesült Jakucs István rendes tanár kezdeményezésére azzal a nemes céllal, hogy iskolánk szegénysorsú, jó előmenetelű és valláserkölcsileg kifogástalan növendékeit kisebb-nagyobb segélyben részesítse részint az egyesületbe belépő tagok alapítványainak kamataiból, részint a befolyó tagdíjakból, önkéntes adományokból. A kezdet szépnek ígérkezett, mert a társadalom nemesszívú”⁵⁷

„Jótékony egyesületünk, melynek hivatása az, hogy szegénysorsú jó viselkedésű és jó előmenetelű növendékeinket évközben kisebb-nagyobb összegű segélyezésben részesítse.”⁵⁸ A közösség ezen összetartása tehát a tanulmányi eredményesség támogatását olyan lelki erőforrással is gazdagította, amely az élet-történetek teljességében is református öntudatra, keresztyén erkölcsi tartásra, hitben való kiállásra, fegyelmezett életvitelre nevelte és vezette a diákokat.⁵⁹

A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának önképzőköri szellemisége az áttekintett forrásokban kifejezett megbecsülés és a sokszínű érdeklődési területhez kapcsolódás nyomán érezhetően kiemelkedő mind az átadott tudás szakmai minőségét tekintve, mind a diákok összetartozásának, lelki erejének támogatásában és gyarapításában. Az oktatók elkötelezettsége, a református szellemiséghez fűződő kötődése mintát jelentett, s tovább élt a diákok egymáshoz fűződő kapcsolatrendszerében is. A kálvini értékek és a személyes hatások segítséget jelentettek a nehézségek között is kitartásban, a legjobb képességek kibontakoztatásában, ezzel pedig a tehetséggondozás vonatkozásában is értékes támaszul szolgáltak.

„A kollégiumok, a tanulók lakhatási és tanulási feltételeinek megteremtésén, a biztonság és érzelmi védettség nyújtásán, valamint a társadalmi szerepek megtanításán túl, mint a teljes személyiség gondozásának, nevelésének fontos színterei, kiváló lehetőséget biztosíthatnak a tehetségfejlesztő munka megvalósítására.”⁶⁰

⁵⁷ Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője, 1918/1920, 82.

⁵⁸ Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítője, 1936/37, 95.

⁵⁹ NÉMETH, 2013, 323.

⁶⁰ TÓTH Tamás: *A magyar kollégiumi tehetséggondozás története*. In: BALOGH László–BOLLÓ Csaba–DÁVID Imre–TÓTH László–TÓTH Tamás (szerk.): *A pedagógusok, szülők együttműködése és a kollégiumok szerepe a tehetségfejlesztésben*. Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, Bp., 2014. 194. https://tehetseg.hu/sites/default/files/konyvek/geniusz_31_net.pdf [2022.10.24.]

Irodalom

- BAJKÓ Máttyás: *Kollégiumi iskolakultúránk a felvilágosodás idején és a reformkorban*, Akadémiai Kiadó, Bp., 1976.
- BARCZA Józsefné: *Diáktársaságok és diákegyesületek*. In: BARCZA József (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium története*, Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya. Bp., 1988, 697–752.
- CZEGLEDY Sándor: *A teológia tanítása a Kollégiumban*, In: BARCZA József (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium története*, A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya. Bp., 1988, 534–591.
<https://core.ac.uk/download/pdf/35139652.pdf>
- GYŐRI L. János: *A gimnáziumi önképzőkör története*. In: GYŐRI L. János (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma (1850–2012). Iskolatörténeti tanulmányok*. Tiszántúli Református Egyházkerület, Debrecen, 2013, 529–558.
- NÉMETH Tamás: *A vallástanítás története*. In: GYŐRI L. János (szerk.): *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma (1850 – 2012). Iskolatörténeti tanulmányok*. Tiszántúli Református Egyházkerület, Debrecen, 2013, 307–344.
- PÉTER Zoltán: *Mire való az önképzőkör?* Protestáns Tanügyi Szemle, 1936, 110–117.
- TÓTH Tamás: *A magyar kollégiumi tehetséggondozás története*. In: BALOGH László–BOLLÓ Csaba–DÁVID Imre–TÓTH László–TÓTH Tamás (szerk.): *A pedagógusok, szülők együttműködése és a kollégiumok szerepe a tehetségfejlesztésben*. Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, Bp., 2014. 194–202.
https://tehetseg.hu/sites/default/files/konyvek/geniusz_31_net.pdf
- Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának Értesítői. (Debreceni Ref. Főgymnasium Értesítője.)*

Abstract

SELF-EDUCATION CIRCLES AS SPACES FOR NURTURING TALENT IN THE HISTORY OF THE REFORMED COLLEGE OF DEBRECEN BETWEEN 1850 AND 1950

For a long time, the role of the Reformed College of Debrecen was outstanding in developing the abilities of its students, the quality training helped them achieve excellent results in their studies. In the course of our research, during the institution's history between Entwurf and nationalization, we follow up the main self-education activities implemented in the institution as a valuable form of talent management and the related tools for further development – e.g. tenders helping to deepen the study of topics, expansion of library stock and collections, competitions and other performances, opportunities to show off, scholarships. The value and helping power of the self-training circles was also shown as a community resource that served both as a support and a pulling force for its members, and provided an opportunity for further deepening, development and development in a specific field. The primary sources of our research are the reports, elaborations, and summaries published in school bulletins during the relevant period.

Keywords: Reformed College of Debrecen, talent management, self-education circle